

**Ινστιτούτο Έρευνας
και Θεραπείας της Συμπεριφοράς**

ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

**Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς
(ΙΕΘΣ)**

Κώδικας Δεοντολογίας Ψυχολογικής Επιστημονικής Έρευνας*

*Συντάκτρια κειμένου: Ντιάνα Χαρίλα, Δρ. Κλινικής Ψυχολογίας

Ιούλιος 2023

Η ψυχολογική έρευνα η οποία στοχεύει σε ανθρώπους, μπορεί να έχει ένα μεγάλο εύρος θεμάτων και να χρησιμοποιεί ποικίλες μεθοδολογίες. Υπάρχουν επίσης ποικίλοι κίνδυνοι που σχετίζονται με την έρευνα σε ανθρώπους, όπως, πολύ ενδεικτικά, η μη τήρηση της ανωνυμίας, η μη προστασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, η διενέργεια ερευνών που θέτουν τους συμμετέχοντες σε πολλούς κινδύνους κλπ.

Η έρευνα σε ανθρώπους, επίσης, μπορεί να απευθύνεται σε ποικίλους πληθυσμούς, κάποιιοι από τους οποίους μπορεί να είναι ευάλωτοι, να μην είναι σε θέση, για διάφορους λόγους, να συγκαταθέσουν ή να γίνεται σε συγκεκριμένα πολιτισμικά, επαγγελματικά ή άλλα πλαίσια ή οργανισμούς που να απαιτούν ανάλογα δεοντολογικά πρωτόκολλα.

Για όλους αυτούς τους λόγους, η δημιουργία και τήρηση συγκεκριμένων δεοντολογικών αρχών σχετικά με την επιστημονική έρευνα σε ανθρώπινους πληθυσμούς είναι απαραίτητη.

Οι βασικοί άξονες στη δεοντολογία της ψυχολογικής επιστημονικής έρευνας είναι:

- Ο σεβασμός των συμμετεχόντων/ουσών
- Η διασφάλιση της ανωνυμίας, αυτονομίας και της αξιοπρέπειας των συμμετεχόντων/ουσών.
- Η τήρηση των κανόνων Επιστημονικής έρευνας.
- Η μεγιστοποίηση του όφελους και η ελαχιστοποίηση της βλάβης από τη συμμετοχή στην έρευνα

Όλοι αυτοί οι βασικοί δεοντολογικοί άξονες διασφαλίζονται από την τήρηση των παρακάτω ηθικών και δεοντολογικών αρχών:

1. Σεβασμός των συμμετεχόντων

Ο σεβασμός των συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα είναι ο πρώτος και θεμελιώδης δεοντολογικός κανόνας. Χρειάζεται να διασφαλίζεται ότι στην ερευνητική δραστηριότητα δεν εμπεριέχεται, δεν προάγεται ή επιτρέπεται, με οιοδήποτε τρόπο, οποιαδήποτε διάκριση με βάση φυλετικά, εθνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, γλώσσα, φύλο, γενετήσιο προσανατολισμό, θρησκευτικές, πολιτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις, ιδιωτική ζωή, υγεία και σωματική ικανότητα, οικονομική ή/και κοινωνική κατάσταση των ανθρώπων που συμμετέχουν.

2. Συγκατάθεση και διασφάλιση της ανωνυμίας και της αναγνωρισιμότητας στη συμμετοχή στην έρευνα

Η "συνειδητή συγκατάθεση" σημαίνει πως όσοι συμμετέχουν σε ερευνητικά έργα θα πρέπει να είναι ενήμεροι σχετικά με τους στόχους της έρευνας, τις πιθανές δυσμενείς επιπτώσεις, τη δυνατότητα άρνησης συμμετοχής ή αποχώρησης, ανά πάσα στιγμή, χωρίς καμία συνέπεια, τη διατήρηση των στοιχείων τους μετά το τέλος της έρευνας, κ.λπ.

Ο/Η ερευνητής/τρια προστατεύει τους/τις συμμετέχοντες/ουσες από κινδύνους, σέβεται την ελευθερία, την αξιοπρέπεια και την αυτοδιάθεσή τους. Καμία παρότρυνση για συμμετοχή σε ερευνητικά έργα δεν δικαιολογείται. Ο ερευνητής δίνει πληροφορίες στους/τις συμμετέχοντες/ουσες για πτυχές της έρευνας που πιθανόν να επηρέαζαν την απόφασή τους να συμμετέχουν σε αυτήν και δίνει εξηγήσεις σε θέματα που θέτουν οι συμμετέχοντες/ουσες.

Η ενημέρωση των συμμετεχόντων/ουσών σχετικά με την έρευνα πρέπει να γίνει με τρόπο που αποτυπώνεται στη μνήμη τους, π.χ. γραπτό κείμενο, συνεντεύξεις, παρουσιάσεις βίντεο, κ.ά. Η συγκατάθεση πρέπει να δίνεται από ανθρώπους που μπορούν ελεύθερα να κατανοήσουν την ερώτηση και να συμφωνήσουν, ει δυνατόν ενυπόγραφα, διασφαλίζοντας όμως πάντα την ανωνυμία και τη μη αναγνωρισιμότητα.

Η πλήρης διασφάλιση της ανωνυμίας και της αναγνωρισιμότητας των συμμετεχόντων/ουσών και του απορρήτου των προσωπικών τους στοιχείων καθώς και των ατομικών ερευνητικών δεδομένων είναι πρώτη υποχρέωση του/της ερευνητή/τριας ενώ χρησιμοποιούνται ειδικές μέθοδοι όταν ο ερευνητικός σχεδιασμός απαιτεί την επώνυμη συμμετοχή στην έρευνα, ώστε η χρήση των προσωπικών δεδομένων να περιοριστεί αυστηρά και μόνο στο πλαίσιο των σκοπών της έρευνας.

Συγκατάθεση από «ευάλωτα» πρόσωπα

"Ευάλωτα" πρόσωπα (φυλακισμένοι, άνθρωποι με διανοητική καθυστέρηση, ασθενείς με σοβαρές παθήσεις, πολύ μικρά παιδιά, κ.ά.) μπορούν να συμμετέχουν μόνο εάν υπάρχει το κατάλληλο προστατευτικό νομοθετικό πλαίσιο (νομικοί, θεραπευτικοί εκπρόσωποι). Απαιτείται ειδική συγκατάθεση (γονέων, φροντιστών, ειδικών εκπαιδευτών, κ.τ.λ.) ώστε να διασφαλιστεί η απουσία κινδύνου για τους ειδικούς πληθυσμούς (παιδιά και νέοι κάτω των 18 ετών, ομάδες εγνωσμένης παθολογίας, ΑμΕΑ, επί θητεία οπλίτες, υπαξιωματικοί και δόκιμοι αξιωματικοί, τρόφιμοι σωφρονιστικών και άλλων καταστημάτων, κ.τ.λ.). Λαμβάνεται μέριμνα για την αποφυγή οποιουδήποτε κινδύνου για τους συμμετέχοντες ενώ δεν πρέπει να παρερμηνεύεται με κανέναν τρόπο η διενέργεια της έρευνας ως άσκηση εξουσίας.

Ο τρόπος της συγκατάθεσης διαφοροποιείται ανάλογα με την κουλτούρα και τις παραδόσεις των λαών, π.χ. σε ορισμένες κοινότητες δεν ισχύει η γραπτή συγκατάθεση ή οι γυναίκες δεν έχουν το δικαίωμα να λειτουργούν αυτόνομα, οπότε απαιτούνται μάρτυρες ή εκπρόσωποι, κ.λπ.

Ερευνητικά προγράμματα σε σχολικά πλαίσια

Για την έρευνα σε σχολικά πλαίσια, μπορεί να είναι απαραίτητη η συγκατάθεση, εκτός των ίδιων των παιδιών, της διεύθυνσης που ανήκει το σχολείο (π.χ. διεύθυνση πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης), της διεύθυνσης του ίδιου του σχολείου καθώς και ενημέρωση των γονέων.

Ο σεβασμός στην αυτονομία των παιδιών σημαίνει ότι οι ερευνητές είναι ευαίσθητοι σε μη λεκτικά μηνύματα των παιδιών που δείχνουν ότι δεν επιθυμούν να λάβουν μέρος στην έρευνα ή δυσανασχετούν και δεν επιθυμούν να συνεχίσουν τη συμμετοχή τους. Σημάδια που χρειάζεται να δοθεί σημασία είναι όταν το παιδί κοιτά αλλού όταν του ζητείται συγκατάθεση, δεν κάνει βλεμματική επαφή, παραμένει σιωπηλό ή απαντά μονολεκτικά, κλείνεται στον εαυτό του ή δείχνει πολύ νευρικό.

3. Παρεμβατικά ερευνητικά προγράμματα

Σε περίπτωση που διενεργείται παρέμβαση, στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος, στον χώρο της υγείας, απαιτείται συγκατάθεση του προσώπου ή των προσώπων που θα λάβουν την παρέμβαση. Είναι απαραίτητο οι συμμετέχοντες/ουσες να έχουν ενημερωθεί εκτενώς για τον σκοπό και την φύση της παρέμβασης, καθώς επίσης για τις συνέπειες της και τους πιθανούς κινδύνους. Οι συμμετέχοντες/ουσες, ακόμη κι αν έχουν συναινέσει να πάρουν μέρος στην παρέμβαση πρέπει να τους δίνεται η δυνατότητα να αποχωρήσουν οποιαδήποτε στιγμή κατά την εφαρμογή του παρεμβατικού προγράμματος.

Προστασία προσώπων που δεν είναι σε θέση να δώσουν συγκατάθεση

Σε περίπτωση που η παρέμβαση αφορά σε πρόσωπα με ψυχικές διαταραχές ή διαταραχές που δεν επιτρέπουν την συγκατάθεση, τότε είναι απαραίτητο να διασφαλίζεται ότι η παρέμβαση στοχεύει στο όφελος ή και στην θεραπεία των προσώπων και ότι σε καμμία περίπτωση δεν θα δημιουργήσει βλάβη.

4. Προστασία προσωπικών δεδομένων

Η "προστασία των προσωπικών δεδομένων" αφορά το νόμιμο δικαίωμα, αλλά και την κοινή προσδοκία, για προστασία (του απόρρητου) της ιδιωτικής ζωής, ιδιαίτερα σε σχέση με τις νέες τεχνολογίες. Θέματα απόρρητου τίθενται σε όλες τις περιπτώσεις που συλλέγονται και αποθηκεύονται δεδομένα που προσδιορίζουν μοναδικά ένα ή περισσότερα άτομα.

Τα δεδομένα αυτά αφορούν συνήθως θέματα υγείας, ποινικού μητρώου, γενετικές, οικονομικές, γεωγραφικές ή πολιτισμικές πληροφορίες. Σύμφωνα με τις καλές πρακτικές, η συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων πρέπει να γίνεται με νόμιμο και δίκαιο τρόπο, για συγκεκριμένους και περιορισμένους λόγους, με ακρίβεια, ασφάλεια και σεβασμό στα δικαιώματα του ατόμου, ενώ δεν πρέπει να διατηρούνται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από όσο χρειάζεται, ούτε και να μεταφέρονται σε άλλες χώρες χωρίς επαρκή προστασία.

5. Στοιχεία ερευνητικού σχεδιασμού

Ο/Η ερευνητής/τρια, στο μέτρο του εφικτού και με βαθειά γνώση της βιβλιογραφίας, σχεδιάζει με σαφήνεια και πληρότητα τα διάφορα ερευνητικά στάδια λαμβάνοντας υπόψιν τις δεοντολογικές απαιτήσεις της έρευνάς του, ενώ είναι υποχρεωμένος/η να προστατεύει τα ερευνητικά δεδομένα του από την όποια έξωθεν κακόβουλη χρήση.

Μέθοδος της σκόπιμης απόκρυψης στοιχείων του ερευνητικού σχεδιασμού

Για μεθοδολογικούς λόγους, επιτρέπονται χειρισμοί και τεχνικές που θα έχουν εγκριθεί από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας, ενώ σε κάθε περίπτωση, οι πραγματικοί στόχοι της έρευνας αποκαλύπτονται εκ των υστέρων στους συμμετέχοντες.

Κοινοποίηση ερευνητικών αποτελεσμάτων

Ο/Η ερευνητής/τρια υποχρεούται να κοινοποιεί τα ερευνητικά συμπεράσματα με βάση τους νόμους της Μεθοδολογίας Επιστημονικής Έρευνας, να πιστώνεται τα όποια οφέλη της έρευνας και να χρεώνεται τις όποιες ανεπιτυχείς ερευνητικές επιλογές.

6. Κατά τη διενέργεια της επιστημονικής έρευνας οι ερευνητές/τριες:

Σέβονται φυλετικές, έμφυλες, θρησκευτικές, πολιτικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των συμμετεχόντων.

Δεν επηρεάζονται οι ίδιοι/ες ή τα αποτελέσματα της μελέτης από κοινωνικούς, πολιτικούς ή οικονομικούς παράγοντες.

Δεν επιτρέπεται η πρόκληση νόσου, πόνου ή σωματικής και ψυχικής δυσφορίας ή η παράταση ή η επιδείνωση υφισταμένης νόσου, πόνου ή σωματικής και ψυχικής δυσφορίας, για ερευνητικούς σκοπούς.

Είναι ευαίσθητοι/ες στις πραγματικές ή προσλαμβανόμενες ιεραρχήσεις και ανισότητες σχέσεων μεταξύ ερευνητών και συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα και διασφαλίζουν τις απαραίτητες θεωρητικές, μεθοδολογικές και ερευνητικές προϋποθέσεις για την ανάδειξη του γνήσιου λόγου και της οπτικής των συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα. Δεν εκμεταλλεύονται πρόσωπα με τα οποία έχουν συμβουλευτική ή άλλη παρόμοια σχέση που εξ αντικειμένου δημιουργεί σχέση ανισότητας (π.χ. ασθενείς, θεραπευόμενοι, μαθητές)

Δεν αποκρύπτουν ή αλλοιώνουν τα αποτελέσματα της μελέτης.

Τηρούν πλήρη αρχεία για την εξέλιξη και τα αποτελέσματα ενός προγράμματος, ώστε να καθίσταται δυνατός ο έλεγχος, με ταυτόχρονη σε κάθε περίπτωση διασφάλιση των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας.

Έχουν την υποχρέωση τήρησης εχεμύθειας ως προς πληροφορίες και στοιχεία, των οποίων γίνονται αποδέκτες και αποδέκτριες.

Λαμβάνουν όλα τα αναγκαία και επιβαλλόμενα επιστημονικά μέτρα για την προστασία της υγείας των συμμετεχόντων/ουσών στα προγράμματα από ατυχήματα ή άλλες παρενέργειες που μπορεί να προκύψουν κάτω από τις ιδιαίτερες συνθήκες της έρευνας.

Κατά τη σύναψη συμφωνίας χρηματοδότησης, οι ερευνητές/τριες δεν πρέπει να δέχονται όρους που διακυβεύουν την ελευθερία τους, το κύρος και τα συμφέροντα του ΙΕΘΣ κατά το σχεδιασμό, τη διεξαγωγή και τη δημοσίευση της έρευνάς τους.

Εφόσον η έρευνα είναι χρηματοδοτούμενη, είναι απαραίτητο να δημοσιοποιείται ο φορέας ή η πηγή χρηματοδότησης.

Αναφέρουν σε κάθε δημοσίευση τον φορέα που υπηρετούν με τον πλήρη ελληνικό και ξενόγλωσσο τίτλο του ΙΕΘΣ.

Ως κριτές ή εισηγητές απέχουν από διαδικασίες ή λήψεις αποφάσεων στις οποίες ανακύπτει θέμα σύγκρουσης συμφερόντων ή κανόνων δεοντολογίας με τον φορέα.

Τέλος, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες που εκπονούν έρευνα στο ΙΕΘΣ, έχουν λάβει γνώση του Κώδικα Δεοντολογίας του ΙΕΘΣ.

7. Πνευματικά δικαιώματα

Κατά τη διεξαγωγή της ερευνητικής δραστηριότητας οι ερευνητές/τριες λαμβάνουν υπόψη τους και δεν θίγουν, καθ' οιονδήποτε τρόπο, δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας τρίτων, την οποία πρέπει να αποδίδουν στο δημιουργό της.

Επομένως, θα πρέπει να αποφεύγουν:

Α. Την αντιγραφή ερευνητικής εργασίας τρίτου που έχει δημοσιευθεί (π.χ. μέσω του διαδικτύου).

Β. Την παραποίηση δεδομένων ή άλλων μορφών έρευνας.

Γ. Τη μη εξουσιοδοτημένη συλλογή και χρήση των δεδομένων ή και άλλων στοιχείων και πληροφοριών σε σχέση με τους όρους που διέπουν την έρευνα ως και κάθε άλλου είδους απατηλή συμπεριφορά σε σχέση με τη χρήση δεδομένων, στοιχείων και πληροφοριών.

Δ. Την παράνομη ιδιοποίηση ιδεών ή γνωμών που έχουν αποτυπωθεί εγγράφως ή και μέσω λειτουργικού συστήματος ή λογισμικού ή δεδομένων ή συνδυασμού αυτών χωρίς τη νόμιμη συναίνεση του δικαιούχου ή την τήρηση προβλεπόμενης διατύπωσης.

Ε. Την εμφάνιση ορισμένης έρευνας ως νέας ενώ έχει δημοσιευθεί στο παρελθόν με αποτέλεσμα την παραπλάνηση τρίτων ως προς το χρόνο διεξαγωγής της.

Στ'. Την ανάθεση σε τρίτο με ή χωρίς αμοιβή της εκπόνησης και συγγραφής ερευνητικής εργασίας, εν όλω ή εν μέρει, και η εν συνεχεία παρουσίασή της ως ίδιο έργο του αναθέτοντος, η. Σε περίπτωση πνευματικού έργου που είναι συλλογικό αποτέλεσμα, η μη αναφορά στο έργο συνδημιουργού ή κατά τη σειρά σπουδαιότητας της συμβολής του.

Εάν ο/η ερευνητής/τρια δημοσιεύει πρωτότυπες εργασίες που προκύπτουν από την εκπόνηση διπλωματικής του/της εργασίας, στο πλαίσιο των σπουδών του/της στο ΙΕΘΣ, εφόσον ο/η επιβλέπων/ουσα διδάσκων/ουσα ή άλλοι/ες ερευνητές/τριες ή άλλα πρόσωπα έχουν ουσιαστική και πραγματική συνεισφορά στην ανάπτυξη των συγκεκριμένων εργασιών, καθένας από αυτούς θα πρέπει να αναφέρεται ως συν-συγγραφέας σύμφωνα με την συνεισφορά ενός εκάστου στην παραγωγή της συγκεκριμένης εργασίας. Επίσης, στη δημοσίευση πρέπει να αναφέρει το όνομα του ΙΕΘΣ.

Το ΙΕΘΣ αποκτά δικαιώματα εκμετάλλευσης επί του προϊόντος της ερευνητικής δραστηριότητας, ανάλογα με τη σχέση που το συνδέει με τους εκάστοτε ερευνητές, το αντικείμενο του ανατεθέντος σε αυτούς έργου και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την πραγματοποίηση της έρευνας.

8. Έρευνα μέσω διαδικτύου

Η αποστολή ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων αποτελεί έναν από τους βασικούς τρόπους διεκπεραίωσης μίας διαδικτυακής έρευνας. Αδιαμφισβήτητα, το διαδίκτυο κατέστησε εφικτή την διεκπεραίωση τέτοιων ερευνών καθώς είναι γεγονός πως υπάρχει η δυνατότητα για τη συγκέντρωση μεγάλου αντιπροσωπευτικού δείγματος με την ταυτόχρονη εξοικονόμηση χώρου και χρόνου.

Ωστόσο, υπάρχουν κάποια ζητήματα που χρήζουν προσοχής στις ψυχολογικές έρευνες μέσω διαδικτύου:

1. Τα ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια είναι αναγκαίο να είναι σχεδιασμένα με τέτοιον τρόπο, ώστε ο ερωτώμενος να μην μπορεί να απαντήσει πολλές φορές, και ταυτόχρονα προκειμένου ο ερευνητής να ελέγξει πόσο αξιόπιστα δόθηκαν οι απαντήσεις πρέπει να έχει πρόσβαση μέσω κάποιας πλατφόρμας.
2. Οι ερευνητές/τριες δεν έρχονται σε άμεση επαφή με τους συμμετέχοντες, άρα δεν γνωρίζει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες απαντώνται τα ερωτηματολόγια, γεγονός που ίσως επηρεάσει την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων.
3. Οι αρχές της ανωνυμίας, της αυτονομίας και της συγκατάθεσης πρέπει να εξασφαλίζονται. Ιδιαίτερα για τις έρευνες που πραγματοποιούνται μέσω των κοινωνικών μέσων δικτύωσης η προσοχή των ερευνητών/τριών χρειάζεται να είναι εστιάζεται στον βαθμό που διασφαλίζεται η ανωνυμία, η ιδιωτικότητα και η συγκατάθεση των συμμετεχόντων.

Βιβλιογραφία

Κώδικας Δεοντολογίας και Καλής Πρακτικής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Αθήνα, Δεκέμβριος 2017

Κώδικας Δεοντολογίας και Καλής Πρακτικής Πανεπιστημίου Αιγαίου Ιούnius 2018
<https://www.aegean.gr/ethics.aegean.gr>

Κώδικας Ηθικής και Δεοντολογίας της Επιστημονικής Έρευνας, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2019

Νόμος 3418 Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας (ΦΕΚ 287/28.11.2005)

Κώδικας Δεοντολογίας Ψυχολόγων (ΦΕΚ 2344/18.06.2109)

Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct (2017). American Psychological Association.

Code of Human Research Ethics. The British Psychological Society. April 2021

Gelinas, L., Pierce R., Winkler S, Cohen, G., Fernandez Lynch, H. Biere, E.B. (2017). Using Social Media as a Research Recruitment Tool: Ethical Issues and Recommendations. *American Journal of Bioethics*, 17(3), 3–14. doi: [10.1080/15265161.2016.1276644](https://doi.org/10.1080/15265161.2016.1276644)

Warrell, G. J. & Jacobsen, M. (2014). Internet research ethics and the policy gap for ethical practice in online research settings. *Canadian Journal of Higher Education*, 44 (1), 22 – 37.

Ethics and data protection. European Commission. 14 November 2018
(<https://doi.org/10.47678/cjhe.v44i1.2594>)